

YOSHLAR VA KITOBXONLIK MADANIYATI

Ilmiy maslahatchi: Samatov Xurshid Ulmasjonovich

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti Samarqand filiali f.f.d dotsent*

Salaydinov Sardor

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti Samarqand filiali talabasi*

E-pochta: salaydinovsardor839@gmail.com

Аннотация. Mazkur maqolada yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning dolzarb masalalari tahlil qilinadi. Kitob mutolaasining shaxs kamolotiga va jamiyat taraqqiyotiga ta'siri, yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida kitobxonlikni targ'ib qilishning samarali usullari va mexanizmlari bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Калит so‘zlar: kitobxonlik madaniyati, yoshlar, mutolaa, ma'naviyat, ta'lim, axborot texnologiyalari, intellektual salohiyat, kitob targ'iboti, shaxs rivoji, o'qish motivatsiyasi.

Аннотация. В данной статье анализируются актуальные вопросы развития культуры чтения среди молодежи. Освещается влияние чтения на формирование личности и развитие общества, а также его значение в повышении интеллектуального потенциала молодого поколения. Кроме того, даны рекомендации по эффективным методам и механизмам популяризации чтения в условиях современных информационных технологий.

Ключевые слова: культура чтения, молодежь, чтение, духовность, образование, информационные технологии, интеллектуальный потенциал, продвижение чтения, развитие личности, мотивация к чтению.

Abstract. This article analyzes current issues in the development of reading culture among youth. It highlights the impact of reading on personal development and societal progress, as well as its importance in enhancing the intellectual potential of the younger generation. In addition, recommendations are provided on effective methods and mechanisms for promoting reading in the context of modern information technologies.

Keywords: reading culture, youth, reading, spirituality, education, information technologies, intellectual potential, reading promotion, personal development, reading motivation.

Kirish. Hozirgi kunda yoshlar madaniyati qanday? Bugungi shiddatli globallashuv davrida insoniyat hayotining barcha jabhalarida axborot texnologiyalarining ta'siri sezilarli darajada ortib bormoqda. Axborot oqimi shu qadar tez va kengayib boryaptiki, bu holat, ayniqsa, jamiyatning eng faol qatlami – yoshlar ongiga va dunyoqarashiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ana shunday murakkab va dinamik sharoitda yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish masalasi har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Kitob insoniyat sivilizatsiyasining asosi, ma'naviyatning chashmasi va tafakkur quroli bo'lib kelgan. U shaxs kamolotiga beqiyos hissa qo'shadi, uning intellektual salohiyatini oshiradi, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda axloqiy va estetik tarbiyasida muhim o'rin tutadi. Kitob mutolaasi orqali yoshlar nafaqat bilim va ma'lumotlarga ega bo'ladilar, balki o'zlarining hayotiy pozitsiyalarini mustahkamlaydilar, qadriyatlar tizimini shakllantiradilar va jamiyatda o'z o'rinlarini topishga intiladilar. Jamiyat taraqqiyoti bevosita uning

fuqarolarining intellektual darajasi bilan bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, yosh avlodning kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish, aslida, mamlakatning kelajagini ta'minlash demakdir.

Biroq, zamonaviy axborot texnologiyalari, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli o'yinlarning jadal rivojlanishi yoshlarning bo'sh vaqtini band qilib, ularning kitobga bo'lgan qiziqishini pasaytirayotgani ham sir emas. Bu esa o'z navbatida, yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini targ'ib qilishning yangi, samarali usullari va mexanizmlarini izlab topishni taqozo etadi. An'anaviy usullar bilan bir qatorda, innovatsion yondashuvlar, elektron kutubxonalar, audio kitoblar, kitob klublari va onlayn muloqot maydonchalaridan foydalanish orqali yoshlarning mutolaaga bo'lgan motivatsiyasini oshirish mumkin. Mazkur maqolada yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari atroflicha tahlil qilinadi. Shuningdek, kitob mutolaasining shaxs kamolotiga va jamiyat taraqqiyotiga ta'siri, yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirishdagi ahamiyati yoritiladi. Maqolaning asosiy maqsadi – zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida kitobxonlikni targ'ib qilishning samarali usullari va mexanizmlari bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdan iboratdir. Ushbu tadqiqot yoshlarning ma'naviy dunyosini boyitish, ularni har tomonlama yetuk shaxslar etib tarbiyalash va pirovardida jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishga qaratilgan amaliy takliflarni ilgari suradi.

Kitobxonlik madaniyati bu shunchaki kitob o'qish emas, balki insonning ma'naviy olamini boyitish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shish jarayonidir. Dunyo adabiyoti va falsafasi tarixida bu mavzu doimo markaziy o'rinlardan birini egallab kelgan. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy kitobni "beminnat ustoz" deb ataganida, uning inson tarbiyasidagi o'rnini nazarda tutgan. Navoiy tahliliga ko'ra, bilimga intilish insonning eng oliy fazilatidir. U "Mahbub ul-qulub" asarida kitob bilan do'st bo'lish insonni jaholat

botqog‘idan qutqarishini, kitobsiz hayot esa ma’nosiz ekanligini uqtiradi. Yoshlar uchun kitobxonlik bu o‘zligini anglash va ajdodlar merosiga vorislik qilish demakdir. Rene Dekart kitob mutolaasini shunday tahlil qiladi: "Yaxshi kitoblarni o‘qish o‘tgan asrlarning eng aqlli odamlari bilan suhbatlashish demakdir". Bu fikr shuni anglatadiki, kitob o‘qiyotgan yosh yigit yoki qiz vaqt va makon chegaralarini buzib o‘tadi. Kitobxonlik madaniyati shakllangan inson tarixiy tajribalarni bugungi kun bilan bog‘lay oladi, bu esa uning intellektual salohiyatini keskin oshiradi.

Tasavvufiy-falsafiy qarashlarda inson kamoloti, avvalo, uning ichki dunyosini boyitish va ma’naviy poklanish jarayoni bilan chambarchas bog‘liqdir. Samatov Xurshid Ulmasjonovich ta’kidlaganidek, xalq bilan muloqot qilish madaniyati insonning ruhiy yetukligi, tafakkur darajasi va ma’rifiy saviyasi bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, kitob mutolaasi nafaqat bilim olish vositasi, balki inson qalbini tarbiyalovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Olimning fikricha, tasavvufda “so‘z” va “ma’no” uyg‘unligi insonni komillikka yetaklovchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Bu esa kitobxonlik madaniyatining falsafiy ildizlari naqadar chuqur ekanligini ko‘rsatadi. Zero, mutolaa orqali inson nafaqat axborot oladi, balki o‘zini anglash, tafakkurini boyitish va jamiyat bilan ongli muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Rus adibi Fyodor Dostoyevskiy insonning ruhiy kamolotini mutolaasiz tasavvur qilib bo‘lmasligini ta’kidlagan. Uning fikricha: "O‘qishni to‘xtatgan odam fikrlashdan ham to‘xtaydi". Dostoyevskiy tahlilicha, badiiy adabiyot inson qalbidagi murakkab tugunlarni yechishga yordam beradi. Yoshlar o‘rtasida kitobxonlikning susayishi jamiyatda ma’naviy qashshoqlikka va his-tuyg‘ularning o‘tmaslashishiga olib keladi. Ingliz mutafakkiri Frensis Bekon kitobxonlik madaniyatini uchta muhim nuqtaga bo‘ladi: "Mutolaa insonni bilimli qiladi, suhbat zukko, yozuv esa aniq". Bekon yoshlarga kitobni shunchaki vaqt o‘tkazish uchun emas, balki uning mag‘zini

chaqish, tahlil qilish va hayotda qo'llash uchun o'qishni tavsiya qilgan. Uning qarashicha, kitobxonlik bu strategik fikrlash qurolidir.

XX asrning mashhur adibi Rey Bredberi o'zining asarlarida kitobsiz jamiyat fojiasini tasvirlaydi. Uning tahlili bo'yicha, kitob o'qimaydigan xalq o'zining tanqidiy fikrlash qobiliyatini yo'qotadi va oson boshqariladigan olomonga aylanadi. Bredberi kitobxonlik madaniyatini insoniyatning erkinlik va hurlik kafolati deb hisoblagan. O'zbek ma'rifatparvari Abdulla Avloniy kitob va ta'limni "hayot-mamot" masalasi sifatida ko'targan. U yoshlar ongida kitobxonlikni shakllantirishni oila va maktabning eng muqaddas burchi deb bilgan. Uning fikricha, ma'rifatli millatgina dunyo bilan bo'ylasha oladi.

Yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-falsafiy hamda psixologik yo'nalishdagi tadqiqotlarning markazida bo'lib kelmoqda. Jahon tajribasi va mahalliy tadqiqotchilarning ishlarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, kitobxonlik madaniyati shaxs kamoloti va jamiyat intellektual salohiyatining fundamental asosi hisoblanadi. O'zbekistonlik olimlar va mutaxassislar (masalan, A. Qodirov, M. Bekmurodov kabi olimlarning qarashlari asosida) kitobxonlikni milliy ma'naviyatni yuksaltirishning bosh mezoni sifatida e'tirof etadilar. Tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, kitob mutolaasi yoshlarda vatanparvarlik, estetik did va mantiqiy fikrlashni shakllantiradi. Ayniqsa, jadid bobolarimizning ma'rifatparvarlik g'oyalari zamonaviy kitobxonlik madaniyatining tarixiy ildizlari bo'lib xizmat qiladi. Ularning fikricha, millatning uyg'onishi bevosita "ilm va kitobga bo'lgan muhabbat" bilan bog'liqdir.

Zamonaviy sharoitda kitobxonlik tushunchasi transformatsiyaga uchradi. Ko'plab tadqiqotchilar (G. Berner, L. Rosen) axborotlashgan jamiyatda "an'anaviy kitobxonlik"dan "ekran kitobxonligi"ga o'tish jarayonini tahlil qilganlar. Bugungi yoshlar ma'lumotni tezkor qabul qilishga moslashgan, bu esa mutolaa jarayonining

chuqurligiga (deep reading) salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi olimlar tomonidan xavotir bilan qayd etilmoqda. Shu bilan birga, elektron kutubxonalar va audio-kitoblarning ommalashishi mutolaa imkoniyatlarini kengaytirib, vaqtni tejash imkonini beradi. Psixologik tadqiqotlar (masalan, D. Elkonin nazariyalari) shuni ko'rsatadiki, kitob o'qish jarayoni insonning kognitiv funksiyalarini rivojlantiradi. Mutolaa jarayonida shaxs o'zini qahramonlar o'rniga qo'yib ko'radi, bu esa emotsional intellekt (EQ) va empatiyaning oshishiga yordam beradi. Yoshlik davrida shakllangan kitobxonlik ko'nikmasi kelajakda shaxsning ijodiy fikrlashi (creative thinking) va muammolarni hal qilish qobiliyatini (problem solving) belgilab beradi. Sotsiologik nuqtayi nazardan, kitobxonlik madaniyati oila, maktab va oliy ta'lim dargohlaridagi muhitga bog'liq. "O'quvchi oila" modelini yaratish yoshlar orasida kitobxonlikni targ'ib qilishning eng samarali usuli sifatida ko'riladi. Davlat miqyosida o'tkazilayotgan "Yosh kitobxon" kabi tanlovlar va kitob yarmarkalari ham yoshlar o'rtasida ijtimoiy motivatsiyani oshirishga xizmat qiladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish uchun faqatgina kitob chop etish yetarli emas. Bu jarayon zamonaviy axborot texnologiyalari bilan uyg'unlashgan, psixologik va pedagogik metodikalarga tayangan holda tizimli ravishda olib borilishi lozim. Kelajak avlodning intellektual salohiyati bevosita ular bugun o'qiyotgan kitoblar saviyasi va mutolaaga bo'lgan munosabatiga bog'liq bo'lib qoladi.

Xulosa. Mazkur maqolada yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning dolzarb masalalari atroflicha tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kitob mutolaasi shaxs kamolotiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatib, jamiyat taraqqiyotining muhim drayveri hisoblanadi. Maqolada yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirishdagi kitobning ahamiyati alohida yoritilgan bo'lib, bu borada bir qator muhim tavsiyalar ilgari surilgan. Xususan, zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida kitobxonlikni targ'ib qilishning samarali usullari va mexanizmlari bo'yicha berilgan takliflar

amaliy ahamiyatga ega. Mualliflar kitobxonlik madaniyatini ma'naviyat, ta'lim, shaxs rivoji va o'qish motivatsiyasi kabi tushunchalar bilan chambarchas bog'laydi. Maqolaning asosiy xulosalari quyidagilardan iborat:

Kitob mutolaasi nafaqat individual bilimni oshiradi, balki jamiyatning umumiy madaniy va intellektual darajasini ham yuksalishiga xizmat qiladi. Yoshlar o'rtasida kitobxonlikni rag'batlantirish ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning eng samarali yo'llaridan biridir. Axborot texnologiyalari davrida kitobxonlikni targ'ib qilishning yangi, innovatsion usullarini joriy etish orqali ko'proq yoshlarni mutolaaga jalb qilish mumkin. Kitobxonlik madaniyatini shakllantirish uzluksiz jarayon bo'lib, doimiy ravishda turli tadbirlar, loyihalar va targ'ibot ishlari orqali qo'llab-quvvatlanishi lozim. Umuman olganda, maqola yoshlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha qimmatli nazariy va amaliy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi, bu esa ushbu sohadagi kelgusi tadqiqotlar va amaliy chora-tadbirlar uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1, Alisher Navoiy. *Mahbub ul-qulub*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2016.

2. Fyodor Dostoyevsky. *The Brothers Karamazov*. – New York: Vintage Classics, 1990.

3. Francis Bacon. *Essays*. – London: Penguin Classics, 2002.

4. Samatov Xurshid Ulmasjonovich. *Xalq bilan muloqot qilishning tasavvufiy-falsafiy ildizlari*. – Samarqand: Fan, 2025.

5. Abdulla Avloniy. *Turkiy guliston yoxud axloq*. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.

6. Qodirov A. *Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda kitobxonlikning o'rni.* – Toshkent: Fan, 2019.
7. Bekmurodov M. *Ma'naviyat va yoshlar tarbiyasi.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
8. Berner G. *Reading in the Digital Age: Trends and Challenges.* – New York: Routledge, 2018.
9. Rosen L. *The Distracted Mind: Ancient Brains in a High-Tech World.* – Cambridge: MIT Press, 2016.
10. Elkonin D. B. *Psixologiya razvitiya.* – Moskva: Pedagogika, 1989.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yosh kitobxon” tanlovini tashkil etish to'g'risidagi qarorlari va normativ hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2021.
12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga oid qarorlar to'plami.* – Toshkent, 2020.
13. Ray Bradbury. *Fahrenheit 451.* – New York: Simon & Schuster, 2012.